

SKIBSVRAGENE FRA ØSTERSØEN

Første indtryk af skibene undersøgt af SWM – JD-Contractor AS

Arkitekt og marinarkæolog Christian Lemée. 21.11.2022

VRAG 2 – "KANONVRAGET", en armeret galease ?

Fra hovedskibet SIMA sendes ROV (Remote Operated Vehicle) udstyret med kamera og lyskaster 150 m ned til bunden af Østersøen, ca. 25 sømil øst for Gotland. Her, i det dybeste mørke træder vraget frem, der er en fantastisk sigtbarhed, fordi der i det kolde vand næsten igen plankton er på denne årstid og området re fri for strøm.

På de første billeder som vi ser af skibet, ser det ud som om det er gået ned for nyligt: træet er så velbevaret med meget få skader. Vraget er blot dækket af et meget tyndt lag bundfald, som giver det et spøgelsesagtigt præg. Det ca. 22 til 24 m lange vrage er restererne af et fartøj, som har haft et fyldigt skrog, dog med relative slanke linjer agter. Skrogets form minder umiddelbart om 1700- og 1800-tallets handelsskibe.

VRAG 2 set fra bagbord side.

Skibet er næsten intakt og man ser at plankernes halse slutter tæt i stævnernes spundinger. Kun i skibets agterende er der fra spejlet faldet planker af, da disse har været fæstnet med søm, som er rustet bort. Da netop spejlets planker mangler, er det muligt at kigge ind i agterkahytten. Fra denne er der faldet genstande ned på havbunden, blandt andet flere flasker. Men her har en særlig genstand også tiltrukket vores opmærksomhed: et træstykke med noget som ligner skrift. Har vi her fundet skibets navnebræt? Det vil den fremtidige bearbejdning af de fotogrammetriske optagelser kunne bidrage med at klarlægge.

VRAG 2 – Spor af skrift på et træstykke fundet under agterspejlet. Et muligt navnebræt?

Et velbevaret vrage

Som allerede nævnt er skibet trækonstruktion meget velbevaret; dog er det meste jern, sejl og tovværk, med få undtagelser, nu nedbrudt, som på alle de undersøgte vrage. De fleste planker hænger stadig sammen fordi de har været fæstnet med trænegler til spanterne. Træneglerne, i modsætning til jernneglerne er ikke rustet bort. Derfor er skroget så sammenhængende.

Der er tydelige jernkonkretioner at se på plankerne, de stammer fra bortrustne jernnegler. Disse konkretioner kan fortælle os, hvor de underliggende spanter findes. Netop en undersøgelse af mønstret på fordelingen af bortrustne jernnegler vil kunne hjælpe til at bestemme skibets spanteopbygning.

På dækket ligger der en næsten intakt kavelbygget skibsjolle. "Kanonvrage" har ét stort sammenhængende dæk, næsten uden overbygning, bortset fra en nedgangskappe foran for den bevarede mesanmast. Der findes ingen skanseklædning, kun støtter fordelt i et jævnt mønster rundt om skandækket med en rællingsplanke som øverste afslutning. Denne ræling er bevaret i agterskibet, men dog beskadiget midtskibs, hvor det nedfaldne rigningsdele har knust rællingsplanken.

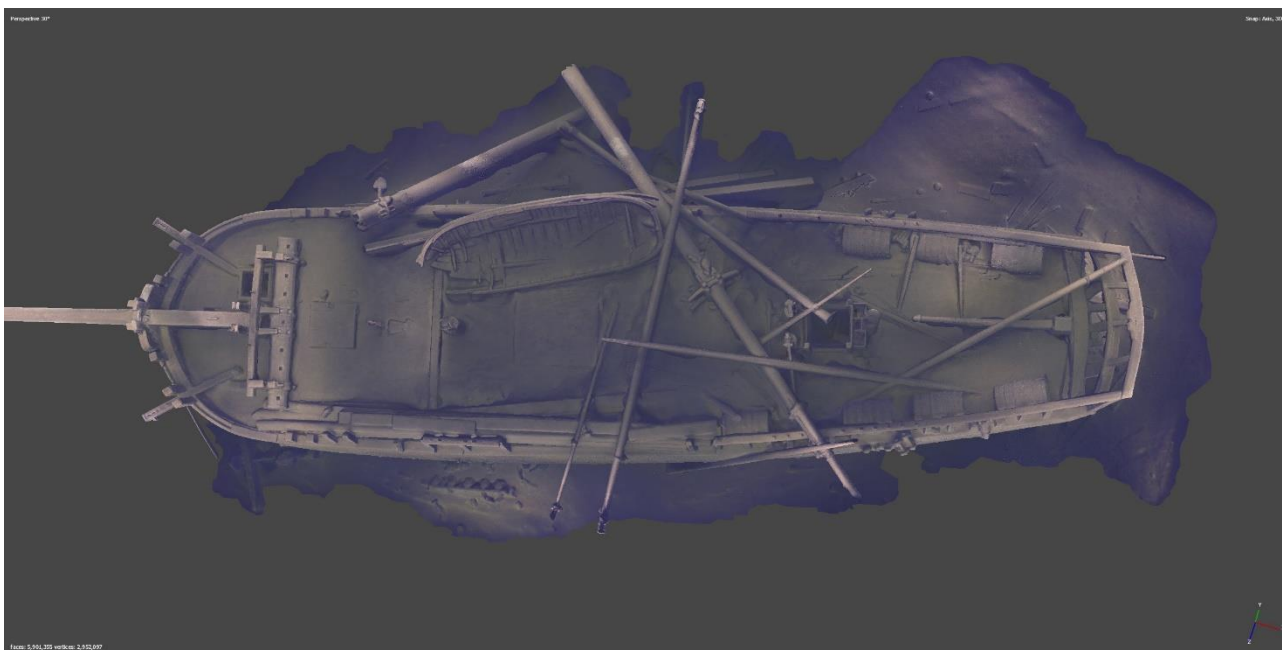
VRAG 2 – Agterspejlet set fra bagbord side.

I agterskibet er der under dækket indrettet en agterkahyt. Denne synes at have haft 4 åbninger ud mod agterspejlet, formentlig vinduer til luft og lys. Bag nedgangen til agterkahytten fra dækket findes mesanmasten, stående ret i skroget. På begge sider af masten er der bevaret en konstruktion som danner tre kasser, hvori man sandsynligvis har opbevaret skibet kompas og eventuelt grej til navigation. Et lille hul i den midterste del af kassen, som danner den agterste side af nedgangsluges karne kan have funderet som lyskilde. Her kan man også have placeret en lampe til belysning af kompasset. Ret foran for nedgangen findes to håndpumper, hvoraf pumpestangen for bagbord pumpe stadig er bevaret på sin plads.

Rorkulten stikker op fra agterdækket og er påsat en rorpind, som er fuldt bevaret. Dens ende mod mesanmasten og styrepladsen er afsluttet i et pæreformat hoved, som fuldstændigt ligner de rorpinde, som afbildes i "Architectura Navalis Mercatoria" af A.H. Chapman. Sammenstillet med skibets øvrige byggeteknik, kunne dette være en indikation på dets proveniens (et Svensk område) og at vi her har at gøre med et fartøj fra 1700-tallets midte, som måske er bygget efter en skibsbygningstegning. Kvaliteten i skibsbyggerarbejdet og detaljeringsgraden er af høj klasse.

Skibet er bygget med ét stort sammenhængende dæk, med flere luger ned til lastrummet og måske mandskabsluk af agter for ankerspillet. Skibets stormast står i den forreste tredjedel af skroget og er brudt lige over dækket og ligger brækket i flere dele på dækket. Helt forrest i skibet er der et vandretliggende ankerspil, som er fæstnet til smukt udformede lodretstående pullerter. I spillet er der huller til håndspager som har været beregnet til at dreje spillet rundt med. To store jernankre med krumme ankerstokke af træ hviler på havbunden på begge sider af forskibet, et tredje mindre anker hænger fra rælingen i styrbord side.

Resterne af et bovspryd med dets forlænger stikker ud over den kraftige forstævn, hvor det er fæstnet til ankerspillet pullerter. En forlænger til bovsprydet er ikke fundet.

VRAG 2 set oppefra.

Et dragehoved under bovsprydet

Et af skibets overraskelser var fundet af et meget velbevaret dragehoved, udskåret i træ som er fæstnet til et knæ i den øverste del af den kraftige forstævn. Den velbevarede udskåret træskulptur synes at brøle ud i Østersøens dyb. "Gribshunden" tænker vi, da vi øjner figuren første gang! Den udskåret figur, som står med åbent gab med farlige skarpe tænderne og stirrende onde øjne minder nemlig om en tilsvarende træskulptur, som for få år siden er taget op fra vraget af det danske kongelige krigsskib "Gribshunden", som er dateret til 1400-tallet (1486-1495). Dette skib brændte i 1495, og sank ved Stora Ekö uden for Ronneby i Skåne. Vraget af "Gribshunden" blev fundet i 1970'erne af lokale sportsdykkere og bliver nu undersøgt og udgravet af marinarkæologer. Det første indtryk er derfor at vi her på "Kanonvraget" ser noget tilsvarende, måske et andet dansk krigsskib fra 1400-tallet? Dog er dette nye skibs byggemåde en hel anden, og som nævnt minder det mere om 1700-tals skibsbyggeri. Om dragehoved kan tilskrives en lokal skik fra et område i Østersøen, er værd at undersøge.

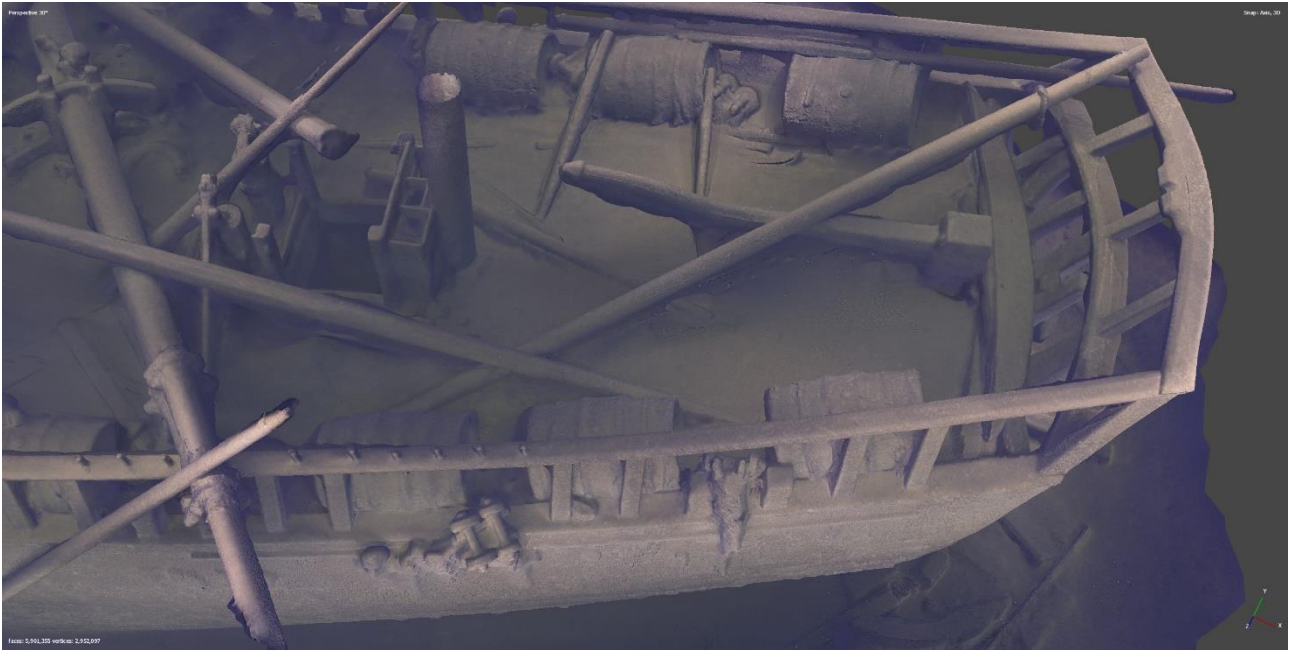
Det bevarede dragehoved under bovsprydet.

Hvad angår skibets rigning er både mesan- og stormast bevarede, mesanen stadig stående oprejste. Flere rigningsdele ligger spredt omkring på dækket og udenfor skibet, blandt andet jomfruer og diverse blokke, samt røstjernene. Stormasten, som er sammensat af to masteemner, kan have stået oprejst da skibet sank. Men, hvad der ligner et frisk brud lige over dækket, kan antyde, at vraget måske er blevet ramt af en større genstand inden for nyere tid. Skibets rundholter synes alle at være faldet ned i nærheden af de master hvor de engang har været fæstnet til, og dette burde gøre en fremtidig rekonstruktion af riggen mulig.

Kanoner på agterdækket

På hver side af agterdækket, er der ude i borde langs med rælingen anbragt tønder. Trætønderne er placeret således at der er skabt et mellemrummet mellem dem, hvori der er anbragt små kanoner. I Styrbord er der 3 tønder og i bagbord er der bevaret 4 tønder. Der fandtes stadig 3 kanoner i styrbord side og 2 kanoner i bagbord, Hvoraf den ene synes at været faldet ud over skibssiden, men stadig har hængt i dens nu forsvundne surringer. Måske kan vi her finde en indikation på, at skibet kan være kæntret mod bagbord, derved er kanoner i styrbord side faldet ind mod midstskibet (som de blev fundet) og kanonerne i bagbord er faldet ud over siden. At skibets båd og dækslasten også er væltet om mod bagbord side synes at bekræfte denne teori.

Udsnit af VRAG 2, med kanoner og tønder på agterdækket.

Man kan antage, at placeringen af tønderne på agterdækket ikke er tilfældig, men at de er anbragt for at danne en slags beskyttelse for besætningen og for kanonerne, næsten som kanonportene som vi ser på større orlogsskibe. Det kan antages, at man har ville skabe et værn i tilfælde af træfninger til søs.

Ud over kanoner, havde skibet en dækslast bestående af lange lige brædder, stablet midtskibs på begge sider af dækket. Dækslasten synes også at bestå af et antal rundholter. I bagbord side, ligger lasten trykket op mod rælingsstøtterne, næsten som da de blev anbragt ombord, hvorimod de i styrbord side er delvist faldet ud af skibet, måske er det sket da stormasten er faldet ned over disse?

En armeret galease

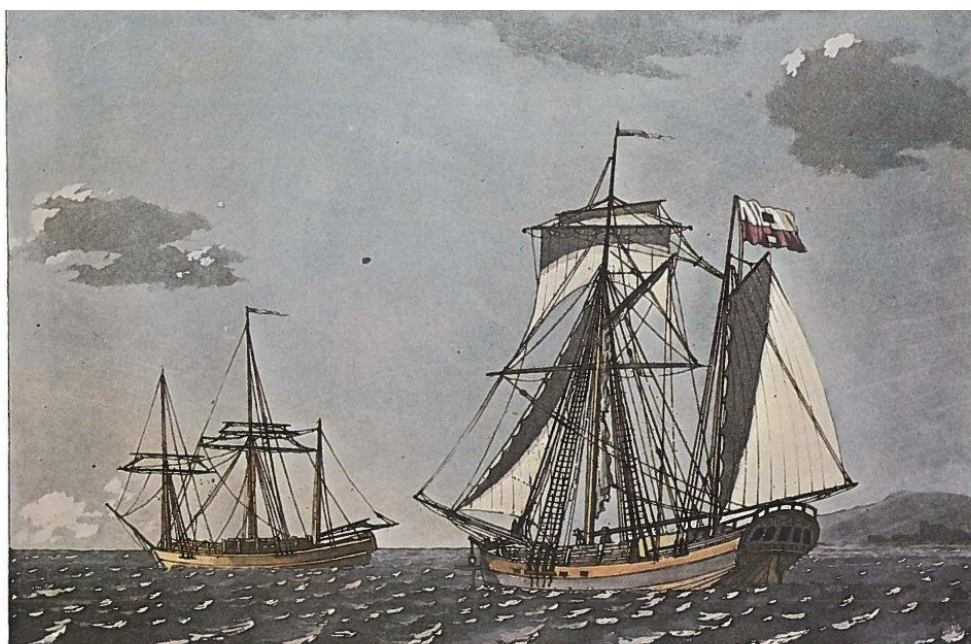
Det første indtryk af skibsvraget er, at det repræsenterer resterne af en såkaldt galease, en skibstype som i løbet af 1700-tallet kom til at blive bygget til sejladsen i Nordsøen og Østersøen. En galease var et mindre fragtskib rigget med to master, den største mast placeret forrest var højere end mesanen. Fordele ved skibstypen var at den var rigget med gaffelsejl, som kunne betjenes af en mindre besætning end briggerne, som havde råsejl. Galeaser var bygget med et fyldigt skrog og et agterspejl. Agterspejlet på "Kanonvraget" er typisk udformet som i 1700-tallet, med svungne linjer, som forsvandt i løbet af 1800-tallets slutning.

Galeaserne har været anvendt til handel i Østersøområdet, langs med Nordsøen. De sidste sejlene galeaser blev anvendt i starten af 1900-tallet til kystfarten og flere blev ombygget til motorskibe.

Om "Kanonvraget" er dansk, svensk eller om det stammer fra et helt andet område i Østersøen, er på nuværende tidspunkt svært at bestemme. De ikonografiske kilder kunne antyde at vi har at gøre med et "Chapman" skib, men det kunne også have sin oprindelse i området omkring Stettin, som vises i billedet fremstillet af Niels Truslev, dateret 1805. At vi befinder os i Napoleonskrigene kunne være en forklaring på, hvorfor vores vrage var udrustet med kanoner.

Hvorfor gik skibet ned?

Der vi lige har opdaget og undersøgt vrage, er det på nuværende tidspunkt ikke muligt entydigt at bestemme, hvorfor det gik ned. Ud over den knækket stormast, er der ingen skader på skroget, som kan forklare at vandet har kunne trænge ind og få skibet til at synke. Vi har ikke kunne se huller i skrogets synlige dele, og alle de store luger synes at være skalket. En kappe til en mindre nedgangsluge i forskibet og til agterkahytten savnes dog. Kanonernes placering på vrage, hvor dem i styrbord er inde over dækket agter og kanonerne i bagbord er faldet ud over bagbord side kunne antyde, at skibet har haft kraftig slagside til bagbord. Skibsbåden er også væltet over på denne side. Kan det tænkes at skibet har sejlet med fuld sejlføring, og at besætningen er blevet overrasket af en pludselig opstået tordenbyge, som har fået skibet til at kæntre over på bagbord side, hvor det er blevet liggende? Langsomt er det blev bordfyldt, og da pumperne ikke kan bruges når skibet ligger vandret er det endt med at blive fyldt med vand og er gået til bunds. Vi får aldrig at vide med sikkerhed, hvorfor det sank.

En Femtæpper Skude vil ankors og en Nutiner Galease som vil ankors.

Niels Truslev 1805. En galease med dækslast af tømmer.

GALEASEN ANDREAS. CAPT. PEDER. H. BRINCH AF. RANDERS 1804.

Galeasen ANDREAS af Randers. 1804. MS-Helsingør.